

BUXORO SHAHRI QADIMIYLIGI VA UNING O'RGANILISHI

Bobohusenov Akmal Ashurovich*Buxoro Innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti o'qituvchisi***Anontatsiya:**

Kirish: Ushbu maqolada yurtimizda olib borilgan tadqiqotlar natijasida Buxoro shahri va uning atrofidagi hududlarning shakllanishi va ilk urbanizatsiya jarayonlari haqida boradi. Tadqiqotlar va tarixiy plimlarning yozma manbalari tahlil qilindi va xulosalar berildi

Kalit so'z: Muxammad Narshaxiy, Nur, Harqonrud, Vardona, Tarovcha, Safna, Buxoro shahri, Varaxsha, Poykand, arxeologik tadqiqotlar.

Аннотация:

Введение: В данной статье рассматриваются процессы формирования и ранней урбанизации города Бухары и прилегающих к нему территорий в результате исследований, проведенных в нашей стране. Проанализированы письменные источники исследований и исторические записи и сделаны выводы.

Ключевые слова: Мухаммед Наршахи, Нур, Харханруд, Вардона, Таровча, Сафна, город Бухара, Варакша, Пойканд, археологические исследования.

Abstract:

Introduction: This article discusses the formation of the city of Bukhara and its surrounding areas and the processes of early urbanization as a result of research conducted in our country. Written sources of research and historical documents were analyzed and conclusions were drawn

Keywords: Muhammad Narshahi, Nur, Harqanrud, Vardona, Tarovcha, Safna, Bukhara city, Varakhsha, Poykand, archaeological research.

Asosiy qism:

Urbanizatsiya masalalari jamiyatning sotsial-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida hamisha eng dolzarb muammolardan bo'lib, uning tarixini tadqiq qilish esa fanda eng muhim mavzulardan hisoblanadi. Shuning uchun ham arxeologiya fanida bu mavzuga doimo alohida e'tibor berib kelindi. Jumhuriyatimiz hududidagi shaharlarning paydo bo'lishi va shahar madaniyatining rivojlanish tarixini o'rganish munosabati bilan 60-yillardayoq Ya.G'ulomov rahbarligida maxsus arxeologik ekspeditsiya tashkil etildi. Arxeologlar avval Farg'ona vodiysida qad ko'targan qadimiy shaharlardan Quva va Axsikent, Samarqandda esa Afrosiyob shahar xarobalarida qazish ishlarini boshlab yubordilar.

1970-yilning kuzida Afrosiyobda topilib tadqiq etilgan dastlabki arxeologik materiallar asosida O'rta Osiyodagi eng ko'hna shaharlardan biri Samarqandning 2500 yillik to'yi nishonlandi. Bu voqea, shubhasiz Toshkent, Buxoro, Surxondaryo va Farg'ona viloyatlarida arxeologik tadqiqotlarning kengayishiga bir muncha turtki ham bo'ldi. Shu tufayli 1970-yildayoq Ya.G'ulomov rahbarligida Buxoro shahrida ham ko'p yillarga mo'ljallangan muntazam arxeologik qazish ishlari boshlangan edi.

Ammo tadqiqotchilar hali nihoyasiga yetar-yetmas Buxoro jamoatchiligi, ayniqsa, fidoiy ziyolilar o'rtasida "Buxoroning yoshi 3000 yildan kam emas" degan qat'iy fikr keng tarqala boshladi. Garchi arxeologik qazishmalarda bu raqamni tasdiqlovchi birorta osori-atika uchramagan bo'lsa-da, ammo, Buxoroning yoshi 3000 yildan kam emas degan fikrda ham asos bo'lishi kerak.

Aslida bu ma'lumot Muxammad Narshaxiyga mansub bo'lib, u o'zining "Buxoro tarixi" nomli kitobida ikki bor ana shu raqamni qayd qilib o'tgan va Arkning qurilishini qadimgi Eronning afsonaviy shahzodasi Siyovush nomi bilan bog'lagan: "Siyovush-ibn Kaykovus o'z otasidan qochib Jayxun daryosidan (kechib) o'tib, Afrosiyobning oldiga keldi. Afrosiyob uni yaxshi qabul etdi va o'z qizini unga xotinlikka berib, aytishlaricha, barcha mulkini ham unga topshirdi. Bu viloyat o'ziga vaqtincha berib qo'yilgan joy ekanligi tufayli Siyovush bu erda o'zidan bir yodgorlik qoldirishni istadi. Shunday qilib u Buxoro Hisorini bino qildi va ko'proq vaqt o'sha joyda turdi. Kimlardir u bilan Afrosiyob o'rtasida yomon gap yurgizdi va natijada Afrosiyob uni o'ldirdi hamda shu Hisorda sharqiy darvozadan kiraverishdagi "Darvozayi go'riyon" deb atalgan somonfurushlar darvozasining ichkarisiga dafn etildi... Bu gaplar bo'lganiga hozir uch ming yildan ortiqroq vaqt o'tdi"¹. Agar shu raqamni dalil sifatida tahlil etib, xulosa qilinadigan bo'lsa, Buxoro arki 4000 yildan oshiqroq vaqt ilgari qurilgan bo'lib, Buxoro yoshi buxorolik birodarlar hamisha ta'kidlab kelganidek, 3000 ming emas, balki, 4000 yilga teng bo'lib chiqadi.

Modomiki, Buxoroning paydo bo'lgan vaqti haqida so'z borar ekan, M.Narshaxiyning ushbu kitobida keltirilgan shunga oid yana bir muhim ma'lumotga e'tibor beraylik. Unda Buxoro hali shahar sifatida shakllanmagan, ammo endigina ayrim qishloqlar paydo bo'lgan davr tasvirlanib shunday bayon etiladi: "Xalq ko'paygach, bir kishini saylab amir qildilar, uning nomi Abruy edi. Hali Buxoro shahri vujudga kelmasdan, lekin qishloqlardan ba'zilar paydo bo'lgan edi. Nur, Harqonrud, Vardona, Tarovcha, Safna va Isvona o'sha qishloqlar jumlasidandir"².

Bu ma'lumotga qaraganda, Buxoroga ilk bor podsho bo'lgan hukmdorning nomi Abruy bo'lgan. Darhaqiqat, Abruy Afrosiyob yoki Siyovush kabi afsonaviy

¹ Мухаммажонов А. Бухоро шахри 2500 ёшда. –Т.: Фан, 1998. – Б. 56

² Мухаммажонов А. Бухоро шахри 2500 ёшда. –Т.: Фан, 1998. – Б. 52

emas, tarixiy shaxs. Tarixdan ma'lumki, u VI asrning 80-yillari boshida yirik mulkdorlarga qarshi Poykand shahrida ko'tarilgan xalq qo'zg'oloniga boshchilik qilgan. Qo'zg'olon oqibatida poykandlik mulkdorlar quvib yuborilib, shahar qisqa muddatga bo'lsa-da, Abruy boshliq kambag'al kadivarlar-qishloq ahli ko'liga o'tgan. Turk xoqoni Qorachurinning yordami bilan milodiy 586-yilda Abruy o'ldirilgan. Binobarin, M.Narshaxiyning ushbuma'lumotini asos qilib oladigan bo'lsak, Buxoro yoshi 4000 ham, 3000 ham emas, balki 1400 yildan sal oldinroq bo'lib chiqadi³. Buxoro yoshi 3000 yilga teng deb da'vo kiluvchilar nahotki Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far an-Narshaxiyning bu ma'lumotiga e'tibor bermaganlar. Qolaversa, shu o'rinda "Bu raqamlarning qay biriga ishonish kerak?"- degan haqli savol tug'iladi. Shu sababli Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far an-Narshaxiyning Buxoro shahri yoshi haqidagi ma'lumotlarini arxeologik topilmalar asosida tahlil etish zaruriyati tug'ildi. Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far an-Narshaxiy Buxoro atrofida qad ko'targan ayrim qadimiy qishloqlar to'g'risida so'z yuritir ekan, Varaxsha, Poykand, Romish va Romitonni "Buxorodan qadimyroqdir" deb ta'kidlaydi. Uning yozishicha, Varaxsha va Poykand podshohlar qarorgohi bo'lgan: "Podshoh turadigan katta qishloq Boykand (Poykand) edi⁴.

Shahar "Kalayi Dabusiyy" - "Dabusiyy qal'asi" bo'lib, shahar deb shuni atar edilar". SHuningdek, u ba'zi kitoblarda Romitonni "Buxoro deb ataganlar" degan ma'lumotni keltiradi. "Bu qishloq qadim vaqtlarda podshohlarning turar joylari bo'lgan. Keyinroq esa, Buxoro shahri bino bo'lganidan keyin podshohlar qish faslidagina bu qishloqda turadigan bo'lganlar. Bu erlar islom davlatiga o'tganda ham shunday bo'lib turgan" - deb ta'riflagan Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far an-Narshaxiy⁵.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Abu Bakr Muhammad ibn Ja'far an-Narshaxiy ma'lumotlari tahlil qilinar ekan, ehtimol Qo'rg'oni Romiton qadimda haqiqatan ham Buxoro deb yuritilgandir, degan fikr tug'ilishi tabiiydir. Masalaga qisman bo'lsa-da aniqlik kiritish maqsadida Buxoro atrofida bir qancha arxeologik yodgorliklarda qazishmalar o'tkazildi. Varaxsha, Qo'rg'oni Romiton va Romush kabi qadimgi shahar xarobalaridan topilgan materiallar sinchiklab qayta ko'rib chiqildi. Buxoro shahri yaqinidagi Talimurdapartov, Taxmachtepa, Talimohitobon yodgorliklarida qazish ishlari olib borildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Мухаммажонов А. Бухоро шаҳри 2500 ёшда. –Т.: Фан, 1998

³ Жумаев А.Ш. Бухоро археологияси (ўқув услубий қўлланма). -Бухоро: "Бухоро" нашриёти, 2006. – Б. 39

⁵ Жумаев А.Ш. Бухоро археологияси (ўқув услубий қўлланма). -Бухоро: "Бухоро" нашриёти, 2006. – Б. 39

2. Жумаев А.Ш. Бухоро археологияси (ўқув услубий қўлланма). -Бухоро: “Бухоро” нашриёти, 2006.
3. Шамсуддин Камолиддин. Исмоил Сомоний. Т: О’zbekiston, 2014.
4. Бухоро Шарқ дурдонаси. Т: Шарқ, 1997.
5. Bobohusenov, A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 298-302.
6. Bbohusenov, A. (2024). THE RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH WORKS CARRIED OUT IN BACTRIA. *Modern Science and Research*, 3(2), 671–675. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/30363>
7. Ashurovich, B. A. . (2024). Results of the Archaeological Research Works Carried Out in Bactria. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 113–119. Retrieved from <https://www.inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2686>
8. Bobohusenov, A. (2024). HISTORICAL GEOGRAPHY OF BUKHARA OASIS. *Modern Science and Research*, 3(2), 634–640. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/29429>
9. Akmal, B., & Ismat, N. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXELOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2 (8), 73–80.
10. Akmal , B. (2024). THE GREAT WALL OF THE EARLY MIDDLE AGES - KANPIRAK WALL. *Modern Science and Research*, 3(1), 694–698. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28381>
11. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
12. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 24–29. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06>
13. Bobohusenov Akmal. (2023). ANTIK VA ILK O’RTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QO’RG’ONLARI MODDIY MADANIYATI . *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 65–70. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10037>